

Türk Müzik Tarihi Yazıcılığında Başlıca Sorunlar

Feyzan Göher*

Giriş

Türkler için müzik, son derece önemli bir kültürel unsurdur. Eski Türk İnancında din uluları kamların başlıca aracı olan davuldan, askeri müzik takımlarının tüm dünyayı etkileyen psikolojik gücüne; Budist, Maniheizt ve İslami ilahilerden, toylarda çalınan davul zurnaya; ozanların kopuzundan, saraylardaki ince saz takımlarına uzanan binlerce yıllık bu yolculuk, Türk tarihi kadar eski ve haşmetlidir. Bununla birlikte bu alanda yazılmış eserler, şaşılacak şekilde azdır. Bu “azlık”tan söz ederken, sadece kaynak incelemesini detaylı şekilde yapmış, metodolojik kaygılar taşıyan, ortaya yeni fikir ya da olgular koyan eserleri değil; tüm eserleri kastederek söylemek mümkündür.

Müzikle ilgili verileri, olguları tespit ederek, inceleyen, yorumlayan, açıklayan bir bilim dalı olan müzikoloji, geniş bir araştırma alanına ve çok sayıda alt basamağa sahiptir. Bu alt basamaklar, derleme çalışmaları gibi tamamen müzikle bağlantılı olabileceği gibi, genellikle bir başka disiplin ile ortaklaşa çalışır. Toplumsal olay ve durumların müzikle olan ilişkisini araştıran müzik sosyolojisi; frekanslar, ses yayılımları gibi konularda çalışan müzik fiziği; bireyin ruhsal durumu ile müzik ilişkisine yoğunlaşan müzik psikolojisi verilebilecek örneklerden sadece bir kaçıdır. Müziğin tarihsel gelişimini kronolojik bir sırayla, bilimsel verilere dayanarak tespit eden ve yorumlayan alt bilim dalı ise tarihsel müzikolojidir. Tarihsel müzikoloji bu anlamda hem tarih biliminin hem de müzikoloji biliminin bir alt dalıdır.

* Prof. Dr., Ömer Halis Demir (Niğde) Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Niğde/TÜRKİYE, feyzan_goher@yahoo.com ORCID: 000-0001-5313-0763 DOI: 10.37879/9789751749987.2022.15

Türk Müzik Tarihi Konulu Eserlere İlişkin

Türk Müzik Tarihi açısından bilgiler barındıran eserleri, tamamen bu alan için yazılmış olanlar ve diğer alanlara ait eserler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Doğrudan müzikoloji alanına yönelik eserler veren Türk müzikologlar içinde Meragalı Abdülkadir, özel bir yere sahiptir. Meragalı Abdülkadir'in Azerbaycan'ın Meraga şehrinde 1350-1360 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Onun Câmi-ül Elhân (Nağmeler Derlemesi-1405), Mekâsıd-ül Elhan (Nağmelerin Maksadı-1421), Kenz-ül Elhan (Nağmeler Hazinesi), Kitab-ı Şerh-ül Edvâr (Musiki Makamları Şerhi), Kitab-ül Edvâr (Makamlar Kitabı) başlıklı eserleri¹, Osmanlı dönemi musiki eserlerine de kaynak teşkil etmiştir. Notasyon ve çalgı bilimi açısından kimi önemli çalışmalar yapılmakla birlikte, Türk müzik tarihi üzerine özel ve detaylı araştırmalardan söz etmek için Meragalı'dan sonra XX. yüzyılı beklemek gerekmiştir.

Türkiye'de müzikoloji biliminin gelişmesinde çok önemli bir isim olan Mahmut Ragıp Gazimihâl (1900-1961), ülkemizdeki müzik hareketi için önem taşıyan çalışmalar yapmıştır. Folklor alanındaki çalışmalarının yanı sıra "Türk Musikisi Tarihi" başlıklı çalışması, tarihsel müzikoloji söz konusu olduğunda öne çıkar. Ayrıca Gültekin Oransoy, Hüseyin Saadetin Arel ve müziğin hem kuramsal hem de uygulamalı kısmına yönelik eserler vermiş olan Rauf Yekta Bey'in kimi araştırmaları da tarihsel müzikoloji açısından önem teşkil eder². Genel Türk Tarihi alanında çalışmalar yapmasına karşın, müzik kültürü ve müzik tarihi konusunda değerli yayınlar ortaya koyan Bahaeddin Ögel'in çalışmalarını ise doğrudan müzik tarihi ile ilgili olanlar ve yer yer bu konuya değinen yapıtlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş eserinin yedinci cildinde, musiki tarihinin, Türk topluluklarının, Türk sosyal ve devlet hayatının, dolayısıyla Türk kültür tarihinin bir bölümü olduğunu vurgular. Türk sazlarının ilk şekillerinin tespiti konusunda, bu serinin 9. cildinde ise şöyle demiştir: "Bir Türk kültür tarihçisi olarak bizi ilgilendiren en önemli bir konu da budur"³.

1 Recep Uslu, "Ünlü Müzisyen Abdülkadir Meragi Hakkında Yeni Bulgular", *Rast Müzikoloji Dergisi*, C.III, S.I, 2015, s.36-37.

2 İrfan Karaduman, "Ra'uf Yekta Bey'e Ait Bilinmeyen Birkaç Belge", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, S.XVI, Aralık 2013, s.472.

3 Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş-Türk Halk Musikisi Aletleri*, C.9, Ankara 1987, s.1.

Son yıllarda tarihsel müzikoloji alanına yönelenlerin sayısında artış görülmekle birlikte, tarihi belgelerin derlenmesi, değerlendirilmesi ve buradan hareketle yeni fikirlerin ortaya sürülmesi, alan araştırması yapılması konusundan önemli sıkıntılarının olduğu görülmektedir. Bu noktada belki kolaycılık, belki de tarihi araştırma yöntemleri bakımından bilgi eksikliğinden söz edilebilir.

Müzikolojik bilgiler barındıran ikinci grupta yer alan eserler içinde ise Türk kültürü ve tarihinden söz ederken, yer yer müzik kültürüne değinen geniş kapsamlı kaynaklar, seyahatnameler ve başka alanlara ait eserler sayılabilir. Bu başka alanlar, askeri yapılanma (bilhassa mehter müziği ve askeri çalgılar söz konusu olduğunda), tekke ve zaviye konulu (bilhassa Tasavvuf musikisi açısından), güzel sanatların diğer alanları (musikisi sahnesi konulu resim, minyatür, seramik vb.) olabilir.

Diğer alanlara ait eserlerde yer alan müzikolojik bilgiler, yazarların müzik alanının dışında olması nedeniyle yüzeysel ve/veya müzikolojik olarak irdelenmemiş olabilmektedir ki bu beklenen bir durumdur. Örneğin seramik bir eser üzerindeki müzikli sahneyi anlatan bir sanat tarihçisi, çeng çalgısını lir; defî tamburîn olarak yorumlayabilmektedir. Bunun gibi yanlış ifadelerin yanı sıra, alan dışı eserlerde en çok görülen durum ise müzikolojik verilerin yorumlanmamasıdır. Mesela Uygur kültürüne değinen bir Genel Türk Tarih uzmanı, koltuk arpının varlığını bildirmekte; Selçuklu sultanının ordusundaki askeri müzik takımına değinen bir gezgin, bu takımların nerelerde çaldığı hakkında bilgi vermekte, fakat bunların müzikolojik değerlendirmesini yapmamakta/yapamamaktadır. Bu noktada müzikologlara büyük iş düşmektedir. Fakat müzikologlar da söz konusu kaynaklardan habersiz olabilmektedirler. Elbette istisnai örnekler bu yargı-lamanın dışında tutulmalıdır.

Bu araştırmayı yaparken ve aşağıda belirtilen eleştirileri sıralarken amacımız, bu konuya emek vermiş biliminsanlarının çalışmalarını karalamak değil; daha iyiye gidilebilmesi için kendi hatalarımızdan da yola çıkarak kimi saptamalar yapmak, önerilerde bulunmaktır.

Başlıca Sorunlar

Türk Müzik Tarihi konulu çalışmaların pek çoğunda görülen temel sorunlardan birisi, yeterli miktarda kaynaktan beslenmemektir. Müzikoloğun çalışacağı alana ilişkin detaylı kaynak incelemesi yapması son derece önemlidir. Ancak yapılan çalışmalara göz attığımızda, genellikle daha önceki dönem müzik kaynaklarından yararlanıldığı; tarihsel belgelerin detaylı

şekilde incelenmediğini söylemek mümkündür. Oysa bilhassa tarihsel müzikoloji için asıl kaynak, tarih bilimidir.

Asya Hunlarının müziğini anlatırken kurgan bulguları, Çin yıllıkları gibi birincil kaynakları ve bu konuda derin çalışmalar gerçekleştirmiş Ba-haeddin Ögel gibi biliminsanlarının eserlerini incelemeyen; Selçuklu müziğini anlatırken İbn Bibi'yi, Osman Turan'ı analiz etmeden nitelikli tarihsel müzikoloji çalışmak mümkün gözükmemektedir.

Başka alanları kullanmama, diğer alanların musiki hakkında önemli bilgiler sunabileceğini göz ardı etme ya da bundan habersiz olma önemli bir eksikliklerdir. Çünkü müzik, neredeyse hiçbir alanın olamayacağı kadar disiplinlerarası yaklaşıma açıktır ve topluma ait hemen hemen her olgu ya da alan, müzikle bir noktada kesişir. Bu durumda, müzikle ilgili verileri toplarken, diğer alanların kaynaklarında da etkin şekilde faydalanmak çok büyük önem arz eder. Şüphesiz müzikle birlikte tarihin de faydalandığı felsefe, sosyoloji, iktisat, antropoloji, sanat tarihi, paleografya, diplomasi, epigrafi⁴ gibi alanları gözönünde bulundurmak gereklidir.

“Müzik tarihi” çalışmaları, alanın isminde de görüldüğü gibi, her iki bilim dalında da uzmanlık gerektirir. Dolayısıyla iyi bir müzik tarihçisinin, tarih kökenliyse müzik eğitimi; müzik kökenliyse tarih eğitimi alması veyahut tarih uzmanı ise bir müzikologla, müzik uzmanı ise bir tarih bilimcisiyle birlikte çalışması, sonuçları birlikte yorumlamaları, daha nitelikli eserlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Türk Müzik Tarihi kitaplarında dikkat çeken en önemli sorunlardan birisi, daha önce yazılmış eserlerin tekrarından ibaret olmalarıdır. Elbette sadece kaynak taramasına dayalı olan eserler de detaylı ve incelikli bir analiz gerçekleştirildiyse, son derece nitelikli olabilir. Ancak bizim burada söz ettiğimiz, az sayıda kaynağa dayanarak ve kimi zaman doğruluğundan emin olunmadan yazılan bilgiler ihtiva eden kitap, makale ve bildirilerdir. Bu noktada yukarıda sunduğumuz çözüm ve araştırmacı ruhla, bıkmadan, usanmadan kaynak taraması yapmak, bunları eleştirel bir gözle incelemek önem taşır. Bir başka deyişle araştırmak ve her bulunan bilgiyi doğru diye kabul etmeden önce, başka kaynaklarla teyit etmek, gerekirse başka uzmanlara danışmak, bilgi kirliliğini bir nebze de olsa engelleyecektir.

4 Mübühâh Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999, s.11-13.

Bunlarla birlikte, kimi örnekler hariç tutulduğunda, tarihsel müzikoloji alanındaki eserlerin yazımında metodolojik bir yaklaşımın göz ardı edildiği söylenebilir. Bu sorun kaynak tarama, kaynakları doğru şekilde bildirme, bulguları değerlendirme, yorumlama ve en nihayet sonuçta bunları sunma noktalarında görülmektedir. Bu durumda müzik tarihi çalışan müzikologların, tarih metodolojisi de çalışması gerektiği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

İncelediğimiz kimi müzik tarihi konulu çalışmalarda, uzman görüşüne başvurulduğu anlaşılmaktadır ancak bu görüşmenin hangi görüşme formuna göre ve ne şekilde uygulandığı belirtilmemiştir. Kimilerinde ise görüşme tarihi belirtilmemiş; hatta bu görüşme kaynakçada sunulmamıştır. Kaynakça tasnifindeki büyük problemler, bilhassa müzik kökenli araştırmacıların çalışmalarında dikkat çekmektedir. Çalışmanın sınırlılık ve varsayımlar kısmını belirlemede ise gerek tarih bilimciler, gerekse müzikologlar özensiz davranabilmektedir.

Tarihsel müzikoloji çalışan kişilerin yabancı kaynaklardan yararlanabilmesi için bu dillere hâkim olması da son derece önemlidir. Bu durum şüphesiz tüm bilim dalları için geçerli olmakla birlikte, tarihi çalışmalarda ayrıca öne çıkmaktadır. Belgelerin derlenebilmesi ve derlenen belgelerin incelenebilmesi için son derece gerekli olan bu durum, tarihsel müzikoloji konulu eserlerin daha nitelikli olmasını sağlayacak unsurlardan birisidir.

Kültür tarihçileri gibi kültürel müzikoloji çalışan kişilerin, kaynak incelemesi ile birlikte alan araştırmasına yönelmeleri, Türk kültürünün değerlerinin tespiti ve kayıt altına alınması bakımından son derece gereklidir. Türk tarihinin vücut bulduğu mekânlar, belki de hiçbir millete nasip olmadığı kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu durum, kültürel zenginlik ve bulgu çeşitliliği ile birlikte, bu bulguları araştırma açısından önemli bir sorun olarak karşımıza çıkar. Türklerin yayıldığı milyonlarca kilometrekarelik alanda yer alan, toprak üstünde ya da henüz altındaki sabit kültürel miraslarımızla birlikte, dünyanın çeşitli müzelerine yayılmış binlerce eser de tarihsel müzikoloji çalışan bilim insanlarını beklemektedir. Bu eserlerin tespiti ve müzikolojik açıdan yorumlanmaları için alan araştırması yapılması son derece önemlidir. Bunlarla birlikte Orta Asya'dan Balkanlar'a uzanan geniş Türk coğrafyasında hala yaşayan müzik kültürünün tespiti için de alan araştırmalarının yapılması, kültürel müzikoloji açısından önem taşıyacak; geçmiş hakkında ipuçları sağlaması bakımından tarihi müzikoloji çalışmalarına da ışık tutacaktır.

Sonuç

Tarihin ve müzikolojinin alt dallarından olan tarihsel müzikoloji alanında çalışacak araştırmacıların her iki alanda da eğitim sahibi olması ve/veya diğer alanda uzman bir kişi ile çalışma yapması, verilerin hem tarihsel boyut, hem de müzikolojik bakış açısıyla değerlendirilmesi bakımından önem taşıyacaktır. Müzik tarihi çalışan kişilerin tarihsel metodolojiye hâkim olmaları, araştırma yaptıkları alana ilişkin kaynak taramasını derinleştirilmeleri, birincil kaynaklara ulaşmaya çalışmaları, sundukları bilgileri mümkün olduğunca birden çok kaynak veya veri ile teyit ederek kullanmaları, bu araştırmaları yaparken gerekli yabancı dil ve/veya yazım dilinden faydalanabilecek niteliğe sahip olmaları mühimdir. Bilhassa kültürel müzikoloji çalışan kişilerin literatür taraması ile birlikte alan araştırmasına da yönelmesi, yeni bulguların tespit edilmesi açısından önemlidir.

Müzik tarihçisi araştırdığı konuya göre kimi zaman müziğe ilişkin bir kelimeyi tespit etmek için binlerce sayfalık tarih kitapları okumalı; kimi zaman sözü edilen müziği ya da çalgıları yorumlamak için resimleri, minyatürleri, rölyefleri, çinileri, seramikleri, mimari unsurları santim santim incelemeli; kimi zamansa o müziğin günümüzdeki yansımalarını saatlerce, yorumlayarak dinlemelidir. Ancak her iki alanın zengin kaynakları bir araya getirilerek ve yine her iki alanın bakış açısına sahip olarak bu alanda nitelikli eserler vermek mümkündür. Binlerce yıllık müzik tarihinde bu kadar az sayıda müzik tarihi konulu esere sahip olmamızın nedeni belki de bu eksikliktir. Tarih yapıp tarihini yazmayan, müzik yapıp müziğini yazmayan bir toplumdur; hem tarihini, hem müziğini hem de müzik tarihini yazan, yorumlayan bir topluma dönüşme ümidiyle, beni dinlediğiniz için teşekkürlerimi sunuyorum.

KAYNAKLAR

Karaduman İrfan, “Ra’uf Yekta Bey’e Ait Bilinmeyen Birkaç Belge”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, S.XVI, (Aralık 2013), s.471-487.

Kütükoğlu Mübühat, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999.

Ögel Babaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş-Türk Halk Musikisi Aletleri*, C.9, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1987.

Uslu Recep, “Ünlü Müzisyen Abdülkadir Meragi Hakkında Yeni Bulgular”, *Rast Müzikoloji Dergisi*, C.III, S.I, (2015), s.32-41.

